УДК 81’373.237 = 111
DOI:10.15330/esu.14.178-183

Наталія Кіщенко,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)
Nataliia Kishchenko,
Candidate of philological science (PhD),
Associate Professor, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
Natochka230@gmail.com

Юлія Цимбал,
аспірант, Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)
Yulia Tsymbal,
Post-graduate student, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
hozratkulovayulia@gmail.com

АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

ENGLISH PEDAGOGICAL DISCOURSE: CLASSIFICATION OF METHODICAL TERMS

У статті систематизовано та охарактеризовано існуючі в лінгвістиці підходи до класифікацій методичних термінів, зокрема з’ясовано структурні характеристики цього багатовимірного явища, центральне поняття досліджуваного дискурсу; встановлено основні принципи, а також виявлено основні універсальні та специфічні властивості англомовного педагогічного дискурсу.

Проаналізовано різні принципи та підходи до класифікації лінгводидактичних термінів. Здійснено спробу створити власну класифікацію, поклавши в її основу семантичний принцип, принцип історизму, джерелознавства, системності, словотвору.

Ключові слова: *термін, термінологічна лексика, терміносистема, лінгводидактичні принципи, класифікація лінгводидактичних термінів.*

In article the approaches to classification of methodical terms existing in linguistics are systematized and characterized, in particular it is found out structural characteristics of this multidimensional phenomenon, the central concept of the studied discourse; the basic principles are established and also the main universal and specific properties of an English-speaking pedagogical discourse are revealed.

Various principles and approaches to classification of linguo-didactic terms are analysed. An attempt to create own classification is made, having been the semantic principle, the principle of historicism, a source study, systemacity, word formation its basis. Considering the listed principles, the following criteria of classification of linguo-didactic terminology were defined: on emergence sources; for on passing; in structure; on innovation degree in lingvodidaktits; behind structuring a training material.

The analysis of the last researches and publications in the direction of researches of linguo-didactic terminology in an English-speaking pedagogical discourse is carried out. Actually methodical terms, divided into five subgroups: names of methods, receptions, names of exercises and tasks at lessons of a foreign language. The majority of innovative linguo-didactic terms is phrases that is caused by complexity of methodical concepts, as it is possible to transfer by aspiration of experts on lingvodidaktik more precisely their essence, to concretize, show classification difference.

Sources of emergence of the linguo-didactic term and its communication with concepts of interdisciplinary sciences, origin and the building, novelty degree in science, maintenance and structuring a school course of English are the basis for classification. We see further researches in special lexicographic studying of terms of each of the allocated groups, in particular their functional, lexico-semantic, word-formation features.

Key words: *term, thermie nologichesky lexicon, terminosistema, linguo-didactic principles, classification of linguo-didactic terms.*

Постановка проблеми Термінологія від часу свого становлення стала невід'ємним і важливим складником лексичної мовної системи. Крім того, вона – невіддільна частина наукової мови, що засвідчує досягнення кожної окремої ділянки знання на певному етапі її розвитку. Про рівень прогресу в певній галузі, а також про можливості конкретної мови щодо вираження нових наукових понять свідчить багатство та досконалість термінології, що обслуговує цю галузь [7, с. 5]. Численні термінознавчі дослідження переконливо довели, що фахова лексика відіграє важливу роль у розвитку науки та здатна певною мірою визначати напрям для подальшого розроблення їхніх теоретичних положень. Як основний засіб вираження, зберігання й передавання спеціальних науково-технічних понять термінологія забезпечує формулювання проблем і наступність наукових знань. Будь-яка галузь науки й техніки розвивається, спираючись на визначену й зафіксовану в термінах систему понять. Ми погоджуємося з О. О. Реформатським, який указував на те, що мова входить у науку насамперед термінологією [8, с. 46–54]. У терміні відбиваються міцні зв'язки науки й мови: він є засобом організації, упорядкування й передавання знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше лінгводидактична термінологія привернула до себе увагу у 80-х рр. XX ст. Сьогодні існують різні принципи й підходи до класифікації методичних термінів. Спроби розв'язати зазначену проблему здійснили Н. М. Захлюпана, І. М. Кочан, М. Р. Львов та ін. Погляди на природу терміна, його основні ознаки, відмінність від загальновживаних слів висвітлені в наукових працях Б. М. Головіна, Р. Ю. Кобріна, А. В. Лемова, українських дослідників І. К. Білодіда, Т.Р. Кияка, Т. І. Панько, І. М. Кочан, А. В. Крижанівської та інших. Незважаючи на те, що цій проблемі присвячено чимало лінгвістичних праць, вона залишається актуальною і складною водночас.

У статті ми розглядаємо методичні терміни та поділ їх на групи та класифікації та періодизацію у англомовному педагогічному дискурсі.

Метою є виділення та опис основних класифікаційних категорій насамперед видів методолонічної термінології.

Завданнями статті є:

1. Опис основних принципів на яких грунтуються методичні терміни.
2. Виокремлення основних понять, а саме термін, термінологічна лексика, терміносистема.
3. Описати існуючі класифікації та охарактеризувати найбільш оптимальні варіанти.

Виклад основного матеріалу

Перш ніж перейти до розгляду класифікацій методичних термінів, необхідно з'ясувати зміст деяких понять. Термін за визначенням Івіної Л. В. – це "основна одиниця мови науки, спеціальних галузей знань і сфер діяльності людини, яка покликана номінуватиоб'єкти і процеси та одночасно служити засобом пізнання" [1, с. 14] За дослідженнями Квітко І. С. термін як "слово чи словесний комплекс вступає в системні відношення з іншими словами й словесними комплексами та утворює разом з ними в кожному окремому випадку і в певний час замкнену систему (терміносистему), яка вирізняється високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю" [2, с. 128]. Терміносистема – " це знакова терміносистеми модель конкретної теорії спеціальної галузі знань і діяльності, елементами якої є лексичні одиниці конкретної мови для спеціальних цілей, а структура у цілому адекватна структурі системи понять теорії "[4, с. 256].

Розглядаючи проблему класифікації опишемо принципи, які безпосередньо взаємозв'язані з методичною термінологією. В основу термінології покладено **семантичний** принцип, принцип **історизму**, **джерелознавства**, **системності**, **словотвірний, функціональності**.

Принцип **історизму** забезпечив відображення традиційно закріплених у лінгводидактиці термінів та нових, спричинених сучасними процесами в системі мовної освіти. **Джерелознавство** сприяло встановленню походження лінгводидактичного терміна, ступеня зв'язків його із системою понять суміжних із методичною наукою.

Принцип **системності** дав змогу представити лінгводидактині терміни як сукупність, що входить до системи лінгводидактичних понять, виявити внутрішньо предметні зв'язки між поняттями лінгводидактики, розкрити не тільки родові, а й видові лінгводидактичні поняття тощо. **Семантичний** принцип сприяв урахуванню змісту лінгводидактичних понять. Принцип **функціональності** визначив важливість і значення лінгводидактичних понять і термінів, їх застосування учителями-практиками. **Словотвірний** принцип дозволив виявити найпродуктивніший спосіб творення лінгводидактичної термінології [2, с. 128].

Ураховуючи перелічені принципи, було визначено такі критерії класифікації лінгводидактичної термінології: **за джерелами виникнення**; **за по ходженням**; **за будовою**; **за ступенем інновації в лінгводидактиці**; **за структуруванням навчального матеріалу**. В основу поділу лінгводидактичних термінів на групи за джерелами виникнення покладено класифікацію М. Р. Львова [6, с. 240] і виділено такі групи:

Загальнодидактичні терміни – виражають поняття, спільні для різних галузей дидактики (урок, метод навчання тощо).Такі поняття мають власний зміст. Засвоєні методикою педагогічні поняття стають вужчими, поділяючись на види й підвиди, наприклад, поняття "уміння учнів" поділяється на поняття "мовні вміння", "нормативні вміння","комунікативні вміння" тощо. Так складається система понять, у якій ступінь узагальненості лінгводидактичних понять значно нижчий, ніж у родових дидактичних понять [6, с. 240].

Методично-лінгвістичні терміни. Запозичені методикою з лінгвістики, а також із суміжних з лінгвістикою наук: психолінгвістики, літературознавства тощо (етапи вивчення синтаксису, вивчення орфографії в школі тощо). Ці поняття й терміни на їх позначення, своєю чергою, поділено на: 1) назви об'єктів вивчення, тобто розділів, тем і підтем шкільного курсу мови; 2) назви лінгвістичних,

текстознавчих та інших понять, явищ, які не вивчають у школі, але вони входять до фахового словника словесника (етимологічний аналіз, фонема, дискурс тощо); 3) мовленнєвознавчі (психолінгвістичні) терміни прийшли до лінгводидактики з комунікативної лінгвістики та психолінгвістики (комунікативна компетенція, аудіювання, говоріння, ситуація спілкування, адресат мовлення, мовленнєва дія тощо) [6, с. 240].

Вони розкривають зміст методики формування комунікативної компетенції учнів, психологію мовлення, формування навичок мовленнєвої діяльності. Не можна чітко розмежувати поняття й терміни перших двох груп, але все ж різниця між ними є: терміни першої групи є загально дидактичними, стосуються методики викладання будь-якого предмета шкільного циклу, відбивають загальні питання дидактики, психології, виховання тощо, а терміни другої групи є специфічними, вживаються тільки в лінгводидактиці. Навчання мови неможливе без урахування психологічних особливостей учнів та психологічних умов засвоєння лінгводидактичного поняття, тому окремо виділяємо групу **психолого-дидактичних термінів**, які застосовують у методиці викладання мови (проблемне вивчення мовних явищ, абстрактне мислення, сприймання лінгвістичних понять та ін.) [6, с. 240].

Виділення етнолінгво-дидактичних термінів зумовлене впливом народної педагогіки на лінгводидактику (рідна мова, етнічно-зорієнтована мовна особистість, українознавчий підхід до навчання мови тощо) [6, с. 240].

Власне лінгводидактичні терміни й поняття – виникали поступово, паралельно з розвитком методики (диктант – зоровий, слуховий, орфографічне правило, творчий переказ, переказ-переклад, коментоване письмо, граматичний розбір, орфограма, пунктограма тощо). Деякі з них виникли історично в процесі розвитку методичної практики (диктант, переказ), деякі запозичені з журналістики (редагування, рецензія), інші взято з лінгвістичних теорій (лінгвістичний експеримент, артикулювання звуків, опис, розповідь, роздум – це терміни, які називають типи мовлення, своєю чергою, були запозичені лінгвістикою з філософії) [6, с. 240].

Отже, до власне методичних ми відносимо терміни, що є назвами специфічних методів і прийомів, характерних тільки для вивчення мови, назви засобів навчання мови, помилок і недоліків учнів, поняття з історії методики викладання мови. Власне методичні терміни, за М. Р. Львовим, ми поділяємо на п'ять підгруп [6, с. 240]: назви методів, прийомів, назви вправ і завдань на уроках іноземної мови (вільний диктант – *free dictation*, творчий диктант – creative *dictation*, твір-роздум – *composition reasoning*, переказ – *retell*, словниковий диктант – *lexical dictation*, редагування тексту – *editing text*, творчий переказ – *creative retell*, списування – *writing off*); назви засобів навчання мови (шкільний орфографічний словник – *school spelling dictionary*, збірник диктантів – *collection of dictations*, підручник – the textbook, кабінет – *study*, програма – *program* тощо); назви помилок, недоліків у вивченні мови (орфографічна – *spelling*, граматична помилка – *grammatical mistake*, тавтологія – *tautology*, плеоназм – *pleonasm*, груба помилка – *boner mistake*, однотипна помилка – *same mistake*); поняття й терміни з історії лінгводидактики (ліквідація неписьменності населення – *liquidation of illiteracy of the population*, звуковий метод – *sound method*, проектний метод вивчення мови – *project method of studying of language*). Усі лінгводидактичні терміни утворюються шляхом семантичного звуження чи розширення старого, загальновживаного слова, афіксації, синтаксичного сполучення двох або більше слів, запозичення [9, с. 149].

Оскільки кожен термін утворюється на основі лексичної бази мови або запозичується з інших мов, за походженням лінгводидактичні терміни поділяємо на: терміни, які перейшли до наукової лексики із загальнонародної мови (помилка – mistake, вільний диктант – *free dictation*, мовні здібності – *language abilities*), тобто утворилися переосмисленням, термінологізацією звичайних побутових слів, звужуванням лексичного значення побутового слова до конкретного наукового поняття, його конкретизацією, втратою багатозначності, здатністю мати синоніми й антоніми в межах терміносистеми.

Часто при цьому значення терміна певною мірою мотивовується значенням відповідного загальновживаного слова. Так, термін "free dictation" означає "диктант із зміною тексту, який дозволяє під час запису добирати власні мовні засоби". Термін "mistake" в лінгводидактиці використовують на позначення порушення мовної норми [9, с. 149].

Як бачимо, термін різниться від звичайного слова чіткою визначеністю й однозначністю, чого немає в загальновживаних словах; терміни, утворені на основі лексем з використанням наявних у них словотвірних моделей та іншомовних компонентів (змістова лінія – substantial line, роздум – reflection, опис – description). Терміни іншомовного походження (алгоритмізація – *algorithmization*, стандарт – standard, концепція – *conception*, мотивація – *motivation*) утворилися шляхом запозичення; значну частину термінів іншомовного походження становлять інтернаціоналізми (метод – method, контекст – context, тезаурус – thesaurus). Найбільш вивченими з них є "європеїзми", переважно слова грецької та латинської мов, зокрема метод – *method*, орфограма – *spelling pattern*, графема – grapheme, граматика – *grammar*, принцип – *principle*, текст – *text*.

Лінгводидактичні терміни за будовою поділяємо на терміни-слова (переказ – *retell*, твір – *composition*, аудіювання – listening, читання – reading, списування – *writing off*) і терміни-словосполучення (мовний тиждень – *language week*). Стійкі термінологічні словосполучення, в яких представлена система родовидових відношень понять, є особливо поширеними в лінгводидактичній термінології (календарне планування – *scheduling*, підсумок уроку – *lesson result*). Більшість новаційних лінгводидактичних термінів є словосполученнями, що зумовлено складністю методичних понять, прагненням фахівців із лінгводидактики якомога точніше передати їхню сутність, конкретизувати, показати класифікаційну відмінність [6, с. 240].

На думку М.А. Москаленка, серед термінів-словосполучень є кілька різновидів: 1) у деяких із них обидва елементи мають тільки термінологічне значення (мовленнєва компетенція – *speech competence*); 2) в інших – лише один з елементів, означуване слово, має термінологічне значення (коментований диктант – *commented dictation*); 3) є терміни-словосполучення, означуване слово в яких не має спеціального значення, а терміном є тільки означення (мовленнєва ситуація – *speech situation*, стилістичний експеримент – *stylistic experiment*, змістова лінія – *substantial line*, лінгвокраїнознавчий аспект – *linguistic and ethnographic aspect*) [7, с. 223]. Більшість термінів-словосполучень лінгводидактики належать до третього типу. У них означуване слово є або загальновживаним, або словом-терміном суміжної науки (педагогіки, психології тощо).

Висновки Підсумовуючи вище сказане робимо висновки, що лінгводидактична термінологія є складною системою. В основу її класифікації покладено джерела виникнення лінгводидактичного терміна та зв'язки його з поняттями

суміжних наук [3, с. 73–75], походження й будову, ступінь новизни в науці, зміст і структурування шкільного курсу англійської мови. Подальші дослідження вбачаємо в спеціальному лексикографічному вивченні термінів кожної з виділених груп, зокрема їх функціональних, лексико-семантичних, словотвірних особливостей.

Література

1. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем: уч. метод. пос. Москва: Академ. Проект, 2003. 304 с.
2. Квитко И.С. Термин в научном документе. Львов, 1976. 128 с.
3. Кіщенко Н. Д. Зображення концепту МУДРІСТЬ в текстемі англомовних авторських казок/'Сучасна англістика: мова в контексті культури: / нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. Харків, 2009. С. 73–75.
4. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – 4-е изд. Москва: Книжн. дом Либроком, 2009. 256 с
5. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології: дис. …. канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2000. 201 с.
6. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка: учеб. пос. для студ. пед. ин-тов. Москва: Просвещение, 1988. 240 с.
7. Москаленко М. А. Нарис історії української граматичної термінології. Киев: Радян. школа, 1954. 223 с.
8. Реформатский А. А. Что такое термин и термінология. *Вопросы терминологии.* Москва: АН СССР, 1961. С. 46–54.
9. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. пос. / за заг. ред. М. П. Пентилюк. Киев: Ленвіт, 2003. 149 с.

References

1. Ivina L. V. Linhvo-kohnityvni osnovy analizu haluzevykh terminosystem: uch. metod. sel. Moskva: Akadem. Proekt, 2003. 304 s.
2. Kvitko I.S. Termin v naukovomu dokumenti. Lviv, 1976. 128 s.
3. Kishchenko N. D. Zobrazhennia kontseptu Mudrist v tekstemi anhlomovnomu avtorskykh kazok / Suchasna anhlistika: mova v konteksti kultury: / nats. un-t imeni V.N. Karazina. Kharkiv, 2009. S. 73-75.
4. Leichyk V. M. Terminoznavstvo: predmet, metody, struktura. – 4-e yzd. Moskva: Knyzhkovyi. budynok Librokom, 2009. 256 s
5. Lepekha T. V. Leksyko-semantychni ta slovotvirno-strukturni Osoblyvosti sudovo-medychnoi terminolohii: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2000. 201 s.
6. Lviv M. R. Slovnyk-dovidnyk z metodyky rosiiskoi movy: navch. sel. dlia stud. ped. in-tiv. Moskva: Prosveshchenye, 1988. 240 s.
7. Moskalenko M. A. Narys istorii ukrainskoi hramatichnoi terminolohii. Kyiv: Radian. shkola, 1954. 223 s.
8. Reformatskyi A. A. Shcho take termin i terminolohiia. Pytannia terminolohii. Moskva: AN SRSR, 1961. S. 46-54.
9. Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky: navch. sel. / Za zah. red. M. P. Pentyliuk. Kyiv: Lenvit, 2003. 149 s.

Одержано статтю: 6.11.2018
Прийнято до друку: 2.12.2018